

ISSUES OF REGULATION OF STATE AND PRIVATE ECONOMY SECTORS IN MODERN FOREIGN THEORIES

O. Pylypenko

National University of Food Technologies

Key words:

Regulation
Neo-liberals
Correlation
State sector
Private sector
Market
Economic theories
Economic development
Concepts

ABSTRACT

The correlation between state and private economy sectors in modern foreign theories has long been under investigation. Neoliberalism and other economic theories were taken as a base to unite state regulation economy with the principles of free competition. The main task of scientists was to develop some measures which would enable to bring together market chaos and state control over social and economic development of a country. They stood for conducting economic microanalysis of economic phenomena. According to neo-liberal theorists, a society is a mechanical sum of specific states which aims at optimality in the market conditions. Modern scientists distinguish two ideal types of economy: free market economy and centrally planned economy.

Article history:

Received 04.07.2015
Received in revised form
06.08.2015
Accepted 01.09.2015

Corresponding author:

O. Pylypenko
E-mail:
npnuht@ukr.net

ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО І ПРИВАТНОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНИХ ЗАРУБІЖНИХ ТЕОРІЯХ

О.Є. Пилипенко

Національний університет харчових технологій

Проблема співвідношення державного та приватного секторів в економіці турбує людство з давніх часів. Неолібералізм та інші економічні теорії здійснили теоретичну спробу поєднання державного регулювання економіки з принципами вільної конкуренції. Головним завданням прихильників неолібералізму стало відпрацювання програми заходів, які б дали змогу реально об'єднати ринкову стихію та державний контроль за соціально-економічним розвитком країни. Зарубіжні економісти досліджували суспільство як механічну суму окремих господарств, що прагнуть до оптимальності в ринкових умовах. Сучасні вчені виділяють два «ідеальних» типи економіки: вільний ринок і централізована керована економіка.

Ключові слова: *неолібералізм, співвідношення, державний сектор, приватний сектор, ринок, економічні теорії, економічний розвиток, концепції.*

Постановка проблеми. З формуванням постіндустріальної парадигми та пошуками відповідей на питання стосовно того, як має здійснюватися регулювання державного й приватного секторів у вченому світі Заходу почалася дискусія, у процесі якої проблеми сучасної економічної теорії виокремились в самостійні ідейні та наукові течії. Реалізація європейського інтеграційного вектора зовнішньоекономічної й зовнішньоторговельної політики України вимагає нових підходів і цілісної стратегічної програми якісного удосконалення управління державою різних секторами економіки. В нашій державі немає достатнього досвіду для організації ефективної роботи різних суб'єктів підприємницької діяльності, що призводить до значних економічних і соціальних проблем. Зважаючи на це, актуальним завданням новітніх наукових досліджень залишається визначення основних напрямків і перспективних заходів уряду у сфері сприяння ефективній реалізації потенціалу державного й приватного секторів вітчизняної економіки. В сучасних умовах, коли Україна знаходиться у переддефолтному стані, вивчення зарубіжних економічних теорій і досвіду розвинених країн може допомогти знайти вихід з кризової ситуації

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему регулювання державного і приватного секторів економіки у другій половині ХХ ст. — на початку ХХІ ст. вивчали М. Фрідмен, Д. Кейнс, Ф. Хайск, В. Ойкен, Л. Ерхад, М. Алле. Серед сучасних дослідників зарубіжних теорій слід назвати А.А. Чухно, О.В. Білоконенко, Л.Я. Корнійчук, Н.О. Титаренко, В.М. Фещенко та інших.

Метою статті є дослідження основних концепцій західних вчених щодо вдосконалення управління державним і приватними секторами економіки в різних країнах. Головну увагу приділено аналізу концепцій і парадигм, які з'явилися в ХХ ст. (неолібералізму, кейнсіанству, неокласицизму, інституціоналізму тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження. Дискусія про можливість державного регулювання економічних процесів у країнах триває давно. Так, у 1938 р. в Парижі відбулася перша міжнародна конференція, на якій було сформульовано теоретичні засади неолібералізму — визнання доцільності часткового втручання держави в економічні процеси. Було зазначено, що необхідність регулюючого впливу держави визначається необхідністю впливу на економіку й стабільністю. Коли еластичність попиту та пропозиції з якихось причин перешкоджає швидкому відновленню ринкової рівноваги, втручання у сферу ціноутворення є бажаним і може відбуватись через безпосереднє регулювання розмірів попиту або пропозиції. Отже, державі призначалася роль охоронця ринкових принципів організації економіки.

На відміну від консервативного напрямку, неолібералізм став більш прогресивним напрямком, що визначив основні принципи функціонування суспільства. Поряд із декларуванням принципу економічної свободи та невтручання держави в економіку сучасний неолібералізм порушує питання соціальної справедливості, тобто не обмежує роль держави функцією охоронця ринкових відносин, а визнає за нею право організатора соціального життя суспільства в межах економічних можливостей цього суспільства. За державою закріплюється функція забезпечення соціальної стабільності в суспільстві як умови нормального розвитку економіки.

Слід зазначити, що неолібералізм має декілька шкіл (лондонська, фрейбурзька, паризька та чиказька). Їх репрезентують різні вчені: лондонську (Ф. Хайєк), чиказьку (М. Фрідмен), фрейбурзьку (В. Ойкен і Л. Ерхард), паризьку (М. Алле) [1, с. 248]. Існують певні розбіжності у поглядах цих дослідників, але об'єднує їх те, що всі вони базуються на неокласичній методології і захищають принципи саморегулювання економіки, вільної конкуренції й економічної свободи. Ринок розглядається як універсальна саморегулююча система, роль держави обмежується організаційною функцією. Держава має забезпечувати умови для розвитку економіки й конкуренції, а також здійснювати контроль за дотриманням певних правил. Функції держави щодо соціальної сфери неолібералізм вбачає у перерозподілі суспільних доходів.

Так, один з основоположників неолібералізму, лауреат Нобелівської премії Фрідріх фон Хайєк досліджував теорію грошей і кон'юнктурних коливань, а також взаємовплив економічних, соціальних та інституціональних процесів. Вчений заснував у Лондоні власну економічну школу, спрямовану проти етатизму й можливості державного втручання. Його праці «Ціни й виробництво», «Грошова теорія і економічний цикл» зазнали нищівної критики з боку Дж. Кейнса та П. Сраффи, оскільки пропагували монетарні методи управління економікою, суперечили доктрині державного втручання. Провідною складовою методології Ф. Хайєка є ідея «спонтанного порядку» [2, с. 15].

У своїх працях Ф. фон Хайєк захищає право максимальної свободи людини як визначальну складову спонтанного економічного порядку. Поведінка окремої людини, підприємця, фірми визначається їхніми економічними інтересами з приводу конкретних економічних подій. Ф. фон Хайєк негативно ставиться до макроекономічного аналізу, визнаючи лише мікроекономічний рівень досліджень, результати яких можуть бути застосованими за конкретних обставин. Законмірності, характерні для розвитку окремої господарської одиниці, можна умовно поширити на все суспільство, пояснюючи функціонування економіки в цілому, але не можна використовувати, формуючи державну економічну політику.

На відміну від багатьох економістів, Ф. фон Хайєк не ставить собі за мету обґрунтувати негативний вплив на економічну рівновагу процесу монополізації виробництва. На його думку, конкуренція — багатогранне явище, що має кілька рівнів. Монополізація не спотворює економічної інформації і дає поштовх до пошуку нових форм економічної поведінки в межах ринку, породжує конкурентні інновації. Функція держави полягає в охороні природного соціального порядку — свободи конкуренції, монополії, вибору, розвитку. Ця функція має здійснюватися через законотворчість, формування суспільних моральних норм, ідеологічне виховання, охорону ustalених традицій. Соціальна справедливість, на думку сучасних вчених, є суто моральною категорією. Держава не повинна займатись питаннями соціального страхування, освітою, охороною здоров'я, визначати ставки квартплати чи рівень цін, надавати соціальні гарантії [3, с. 123].

Ф. фон Хайєк зазначає, що чим більше регулюється суспільство, тим більша кількість людей у ньому користується привілеями гарантованого доходу, що призводить до зміни суспільних цінностей: суспільний статус

людини починає визначатися не її працьовитістю і здібностями, а належністю до певної групи забезпечуваних. Таким чином, економічну концепцію дослідника побудовано на принципі економічної свободи та невтручання держави в економіку. Економічна роль держави, за Ф. фон Хайєком, полягає в перерозподілі тих засобів, які надано їй у розпорядження. Він рішуче виступає проти бюджетних методів втручання, що призводять до дефіциту, розширювальної грошової політики з метою фінансування державних витрат, і наполягає на обмеженні впливу держави на грошову сферу, а як потужний засіб впливу на економіку пропонує скасувати приватну монополію держави на випуск грошей. Дослідник наголошує: якщо суспільство хоче мати ефективну економіку, воно мусить розірвати зв'язок між фіскальною й грошовою політикою, зробити незалежними витрати бюджету і грошову масу, позбавити державу права здійснювати емісію грошей та регулювати грошові ринки.

Отже, неоліберальна спрямованість теорії Ф. фон Хайєка полягає в тому, що він пропонує обмежити роль держави виконанням інституціональних (законодавчої, виховної тощо) та охоронної функцій, спрямованих на відновлення дії ринкових механізмів. Соціальні проблеми та їх вирішення державою допускаються лише в тих межах, що визначаються розмірами витратної частини бюджету. Усі члени суспільства мають отримувати лише зароблені доходи, а не очікувати допомоги від суспільства. Соціальна нерівність, на думку Ф. фон Хайєка, є закономірним явищем, що сприяє розвитку суспільства. Будь-яка форма розподілу доходів є справедливою, якщо вона сприяє розвитку виробництва.

Особливостями німецького неолібералізму є те, що представники цієї течії не обмежуються методологією неокласиків, а застосовують також інституціональні підходи, розроблені ще історичною школою. Німецька неоліберальна теорія поєднує ідеї сильної держави, що виконує інституціональні, організаційні та виховні функції, і має на меті свідомо створити сильну конкурентну економіку, спираючись на особливий менталітет нації, здатної до самоорганізації й самопожертви, та на неокласичні ідеї саморегулювання економіки.

Представниками неоліберального напрямку німецької економічної теорії (фрейбурзької школи) були В. Ойкен, А. Мюллер-Армак, Ф. Бем, А. Рюстов, швейцарський професор В. Репке, Л. Ерхард та інші. Фрейбурзька школа сформувалася на базі критики деяких теоретичних положень німецької історичної школи [4, с. 132]. В. Ойкен уважав помилкою те, що історична школа залишала поза увагою домінуючу роль економіки, зосереджуючись на виховній та інституціональній функціях держави, які в кінцевому рахунку були поставлені на службу диктатурі. Представниками неоліберального напрямку стверджували, що кейнсіанство сприятиме формуванню авторитаризму, до якого завжди була схильна німецька нація. Методом запобігання диктатурі представники фрейбурзької школи вважали встановлення конкурентного ладу й обмеження втручання держави в економіку і протиставляли як кейнсіанству, так і ортодоксальному неокласицизму власну модель соціально-ринкового господарства.

У сучасній економічній теорії праця В. Ойкена «Основні принципи національної економіки» вважається однією з найвидатніших щодо методології економічного аналізу типів суспільного ладу. В. Ойкен розрізняв два

«ідеальні типи» господарських систем — центрально-кероване господарство та вільне ринкове господарство. Він класифікував їх, виходячи зі способу управління господарським процесом, форм координації діяльності окремих господарських одиниць, і підкреслював, що ринкове господарство управляється ринком, є господарством відносин обміну, а центрально-кероване виключає вільний ринковий обмін й управляється центральним керуючим органом [5, с. 97].

Центрально-кероване господарство, за визначенням В. Ойкена, характеризується таким рівнем планування, за якого всі економічні зв'язки між економічними суб'єктами заміщено адміністративними вертикальними зв'язками центру з підприємствами. Централізоване планування вчений розглядає як економічну політику, наводячи історичні приклади її реалізації в стародавньому світі та вказуючи на сучасні її форми — економічну політику соціалізму в СРСР та централізоване керування у фашистській Німеччині.

В. Ойкен уважав, що така централізація суперечить самій природі економіки і поступово руйнує її. Екстремальною формою, на його думку, є тоталітарна, в якій уособлено всі недоліки й ознаки центрально-керованого господарства. Однак іншим формам централізації можуть бути притаманні ознаки економіки ринкового типу. В. Ойкен, на відміну від неокласиків, завжди підкреслював, що не лише центрально-кероване господарство, а й децентралізована ринкова економіка виникає не стихійно, а формується свідомо державою.

В. Ойкен підкреслює, що вирішення проблеми оптимального поєднання форм двох «ідеальних типів» має взяти на себе держава, яка може впливати на економіку й соціальну сферу, перерозподіляючи суспільний продукт у межах, що не призводять до порушення економічної рівноваги. Головним завданням такої діяльності держави є забезпечення оптимального поєднання переваг двох різних типів господарств в єдину економічну систему, хоча за реальних умов тогочасної Німеччини втручання держави не може бути мінімальним. В «Основних принципах економічної політики» В. Ойкен формулює підходи до визначення політики порядків, яка, на його погляд, має передусім полягати у створенні державою умов для розвитку економіки: формуванні конкурентного господарства; обмеженні економічної влади монополістичних угруповань, тобто захисті конкуренції з боку держави; інтеграції у світове господарство, що також підриває могутність цих угруповань, зміцнювану за рахунок протекціонізму. Держава повинна проводити активну грошову політику, бо циклічні коливання економічної кон'юнктури можуть нейтралізуватись «грошовим стабілізатором». По-друге, оберігаючи недоторканність приватної власності, держава має запобігати надмірному розриву у розмірах доходів різних соціальних груп і здійснювати перерозподіл сукупних надходжень на користь соціальної сфери. Вплив держави визначається можливостями економіки і має обмежуватися заходами, що сприяють її зміцненню.

Характерні риси соціального ринкового господарства:

- 1) свобода ціноутворення та стабільність грошового обігу;
- 2) конкуренція без монополій;
- 3) недоторканність приватної власності;
- 4) економічна самостійність й відповідальність підприємств;

5) обмежена економічна роль держави, що забезпечує три свободи: свобода ринку; свобода конкуренції; свобода від монополій [6, с. 378].

Держава — автономний (або незалежний) суверен, що турбується про збереження загального добробуту, а тому егоїстичні інтереси окремих людей збігаються з інтересами всього суспільства.

Теорія соціально-ринкового господарства мала своїм вихідним пунктом протиставлення ринкового господарства центрально-керованому господарству, заснованому на суспільній власності, а також господарству, побудованому на основі приватної власності і централізовано керованому економічними угрупованнями. Це була теорія третього шляху розвитку.

В. Репке та О. Рюстов вивчали проблеми суспільного ладу, намагалися визначити принципи свідомої побудови суспільного ладу через поєднання традицій класичного лібералізму, ідеї природного економічного порядку та керівної ролі держави [7, с. 151].

За визначенням В. Репке, роль держави має обмежуватися створенням такої економічної атмосфери, яка б найбільшою мірою сприяла підтриманню господарського порядку, за якого спрацьовували б економічні стимули до праці та стихійно визначались пропорції виробництва.

Розвиток неоліберальної теорії вільного ринкового господарства пов'язується також з ім'ям А. Мюллера-Армака, який уперше сформулював ідею створення соціально-ринкової економіки — такої економічної системи, у межах якої «принцип свободи ринку поєднується з принципом соціальної рівності, коли досягнення ринкового господарства доступні для всіх членів суспільства. Економічна політика держави має полягати в тому, що вона оберігатиме конкуренцію та забезпечуватиме вирівнювання доходів громадян за допомогою раціональної фіскальної політики.

Отже, складовими соціально-ринкового господарства є: конкурентна ринкова економіка на засадах приватної власності та держава, яка з допомогою економічних механізмів перерозподіляє національний дохід з метою забезпечення соціальної справедливості. Витрати держави на соціальні потреби також мають бути цілеспрямованими. Важливого значення А. Мюллер-Армак, як і В. Ойкен, надавав державній структурній політиці у сфері відносин власності. Він уважав, що держава має сприяти розширенню приватного сектору, підтримувати процес демонополізації власності, заохочуючи населення інвестувати заощадження у виробництво (надавати кредити для придбання акцій, відкриття нових підприємств, будівництва тощо). Та чи не найважливішим інструментом державного регулювання, за А. Мюллером-Армаком, є політика стабілізації грошової маси як головної умови безінфляційного розвитку.

Ідею свідомо створюваного соціально-ринкового порядку, розвинуту в працях найвідоміших представників фрейбурзької школи, було апробовано у надзвичайно сприятливих для цього умовах післявоєнної Німеччини — країни зі зруйнованим господарством та відсутністю будь-якого економічного ладу. Після об'єднання трьох окупаційних зон в одну економічну зону було створено економічну раду, до якої ввійшли видатні політики та вчені-економісти ринкової орієнтації. Напряму розвитку Німеччини визна-

чався окупаційним урядом відповідно до плану Маршалла. Німеччина стала перед вибором між центрально-керованим типом господарства (та аграрною спрямованістю розвитку) і ринковим (отримання грошової допомоги, кредитів для відновлення економічної структури). Одним із директорів економічної ради був Л. Ерхард. Його уявлення про економічний устрій держави відповідало ідеям фрейбурзької школи. Суть господарської реформи, що почалась одночасно з грошовою, полягала в лібералізації економічного життя. Було відновлено вільне ціноутворення, знято обмеження із заробітної плати і квартплати, відмінено нормування споживання та централізований розподіл. Одночасно було прийнято закон, спрямований проти монополізації виробництва, тобто проти обмеження конкуренції [8, с. 40].

Особливого значення Л. Ерхард надавав вільному конкурентному ціноутворенню, що забезпечувало раціональний перерозподіл ресурсів, відновлення повноцінного обміну, стимулювання виробництва товарів, на які існує попит, урівноважування кон'юнктури, а також самоокупність і прибутковість виробництва, тобто створення умов для його подальшого розвитку. Державна підтримка підприємництва полягала в пільговому оподаткуванні та кредитуванні мало-прибуткових виробництв базових галузей (вуглевидобувні, сталеплавильні тощо), підприємств, що реінвестували прибуток у виробництво, а також підприємств, які виготовляли експортні товари, залучаючи іноземні капітали.

Зрозуміло, що реформування економіки полегшувалося надходженням матеріальної допомоги за планом Маршалла, однак отримувані суми не були такими значними, щоб вирішити проблеми зруйнованої економіки. Соціальна політика будувалася за принципами фрейбурзької школи і була спрямована на підтримку економічного курсу держави. В основу було покладено ідею, що соціальний добробут будується на міцній економіці, тому все, що перешкоджає розвитку економіки, навіть коли воно є соціально справедливим, не може братися до уваги.

Економіка Німеччини швидко інтегрувалась у світове господарство, оскільки лібералізувався зовнішньоекономічний обмін, за рахунок пільг і кредитів на виробництво експортних товарів зросли обсяги експорту та його конкурентоспроможність. Державне втручання в економіку обмежувалось правовим регулюванням і непрямим впливом, що не шкодив вільному ринковому механізмові. Пряма участь держави в суспільному житті не виходила за межі соціальної сфери.

Становлення соціально-ринкової економіки відбулось у дуже стислі строки. Після другої світової війни Л. Ерхард проголосив початок нового етапу розвитку соціально-ринкового господарства. Він підкреслив, що перший етап, тобто пошук найліпшого природного економічного порядку, завершився утворенням сформованого суспільства, яке досягло високого рівня добробуту й економічної стабільності. Другу стадію розвитку Л. Ерхард зв'язував з подальшим удосконаленням соціальної функції держави, зростанням витрат держави на соціальну сферу й розвитком соціальної інфраструктури [9, с. 45].

Виникнення французького неолібералізму пов'язане з ім'ям Ж.-Л. Рюефа, який рішуче захищав принципи неокласичного лібералізму, виступаючи проти

будь-якого втручання держави в суспільне життя. У своїх працях з проблем економічного розвитку Ж.-Л. Рюеф захищав ідеальний, об'єктивно зумовлений соціальний порядок, заснований на ринковій цивілізації. Суть ринкової цивілізації, за Ж.-Л. Рюефом, полягає у саморегулюючому потенціалі ринку, зумовленому процесом урівноважування цін у середовищі вільної конкуренції. У повоєнні роки Ж.-Л. Рюеф брав участь у розробці теоретичних засад економічної політики де Голля, але його неокласичні погляди не знайшли визнання, оскільки де Голль дотримувався ідеї сильної держави.

Група експертів на чолі з Ж.-Л. Рюефом і Л. Лерманом підготувала доповідь «Про перешкоди економічній експансії», в якій обґрунтувала необхідність створення і захисту державою механізмів ринкової саморегуляції. У ролі провідних суб'єктів економічного протистояння, на їхню думку, виступатимуть не середні та дрібні підприємці, а *монополії*, які забезпечать формування конкурентного середовища.

Доповідь справила значний вплив на погляди французьких лібералів і поклала початок формуванню нової французької (паризької) школи (Е. Малінво, Т. Монбріаль, Л. Столерю, С. Кольм і М. Алле) [10, с. 98]. Засадна позиція цієї школи полягала у визнанні пріоритетності ринкового саморегулювання. Метою економічних досліджень, що проводились нею, було визначення особливостей урівноважування економіки та дії чинників економічного зростання за умов панування державно-монополістичної форми власності. Але представники нової школи на той час уже не були такими категоричними щодо невтручання держави в економічні процеси. По-перше, тому, що таке втручання в післявоєнні роки мало позитивні наслідки, забезпечило модернізацію економіки, і, по-друге, тому, що значна частка засобів виробництва у визначальних галузях була націоналізованою. Державне планування пом'якшувало кон'юнктурні коливання, запобігало кризам виробництва та збуту, під впливом цієї школи характер планування французької економіки змінився. Планування стало договірним, здійснювалось на підставі угод між державою та приватними підприємцями.

Особливих успіхів в аналізі ринкових відносин досяг представник французької неоліберальної школи М. Алле, творчість якого була багатогранною, але головним об'єктом його досліджень була економіка: він намагався зрозуміти фундаментальну структуру економіки, визначити чинники її розвитку. Понад усе його цікавили проблеми максимальної ефективності й соціальної справедливості, а також умови врівноважування економічної системи.

Економічну модель суспільства М. Алле зводить до саморегульованої ринкової економіки. Держава в суспільстві, побудованому на ринкових засадах, відіграє активну роль. По-перше, вона є гарантом збереження основи ринкової економіки — приватної власності. По-друге, жорстко контролює грошово-кредитну сферу. По-третє, здійснює антициклічне регулювання через договірне планування. По-четверте, держава забезпечує розвиток соціальної сфери. Основною ідеєю, декларованою в усіх працях М. Алле, є та, що ефективність економіки не лише зумовлює реалізацію різноманітних соціальних цілей, але водночас є необхідною умовою розквіту культури і цивілізації. Дослідник зробив значний внесок у розвиток теоретичної моделі ринкової

економіки, що формується за умов активної ролі держави. Він відмовився від моделі ринкової економіки Л. Вальраса, запропонувавши замість неї теорію загальної економічної рівноваги і максимальної ефективності, що базувалась на теорії економіки ринків.

Причини коливання загального рівня цін М. Алле вбачав у функціонуванні грошової сфери, тому стверджував, що циклічне коливання має грошову природу. У зв'язку з цим учений наполягав на монетарному регулюванні економіки як універсальному засобі, жорсткому регулюванні державою грошової маси та ставки процента. Дослідник уважав, що інвестиційна кон'юнктура залежить від факторів ризиків рівня споживання, а не нагромадження. Якщо держава забезпечує безризиковість інвестицій, відбувається поступове й раціональне нагромадження коштів. Підприємці самі вирішують, які обсяги капіталів їм необхідні для інвестування, і визначають галузі застосування капіталів. Це забезпечує рівномірний розподіл капіталів між галузями і формування раціональної структури суспільного виробництва.

Планування економіки слід розглядати як свідоме створення ситуації врівноваження економіки, однак обмежує планове втручання держави тільки індикативною діяльністю, яка запобігає кон'юнктурним коливанням, порушенням економічної рівноваги, але не перешкоджає вільному вибору. У цілому економічні ідеї М. Алле є поєднанням неокласичних підходів до аналізу ринкових відносин з інституціоналістським розумінням ролі держави.

Американські вчені розробили теорію монетаризму. Кейнсіанський варіант управління економікою методом грошової емісії та бюджетного дефіциту хоч і сприяв швидкому економічному зростанню, але не міг забезпечити безкризового розвитку, повної зайнятості, подолання інфляції. Задовго до початку 70-х рр. XX ст., коли світ зазнав чергової глобальної кризи, представники неокласичної школи прогнозували її. Вони доводили, що економічні кризи були не результатом вільного підприємництва, як стверджував Дж. Кейнс, а наслідком провалів у тій сфері діяльності, за яку були відповідальні уряди: грошова політика (емісія грошей) та надмірні державні витрати, що призвели до розладу фінансової системи, кризи, інфляції і безробіття.

На підставі свого переконання, що цикли мають грошовий характер, неокласики пропонували обмежити державне регулювання економіки контролювання грошової маси, емісії грошей, кількості грошей, що перебувають в обігу і в запасах, а також забезпечити збалансування державного бюджету та встановити високий банківський процент.

Поєднання неокласичних підходів і монетарної концепції державного регулювання характеризувало особливий напрям неоліберальної школи, що згодом отримав назву монетаризму.

Значний вплив на формування монетаризму справили теорії американських економістів Г. Саймонса, І. Фішера, Ф. Нанта. Та особливого поширення монетаризм як варіант неолібералізму набув у США наприкінці 50-х рр. XX століття. Він став реакцією на тривале ігнорування економічною наукою грошових факторів та їхнього впливу на розвиток інфляційних процесів. Цей період характеризувався виникненням низки монетарних теорій, що пояснювали природу циклічного розвитку й пропонували монетарні рецепти стабілізації.

Але найбільш обґрунтованою та переконливою була теорія чиказької («нovoї монетаристської») школи М. Фрідмена [11, с. 84].

Позитивний внесок монетаризму в економічну теорію, передусім у теорію грошей, полягав у ретельному дослідженні механізму зворотного впливу грошового світу на товарний світ, монетарних інструментів і монетарної (грошової, валютної) політики на розвиток економіки. Монетарні концепції стали основою грошово-кредитної політики, яка нині є найважливішим важелем державного регулювання.

Економічну свободу М. Фрідмен розуміє як невтручання держави в економіку та зменшення тієї частки національного продукту, що становить доходи держави і є матеріальною основою державних «умонтованих стабілізаторів». Державне втручання в економіку блокує дію стихійних регуляторів, що сприяють встановленню рівноваги, воно орієнтоване на короткострокову перспективу: будь-які непередбачені зовнішні чинники можуть спричинити відхилення від вибраного напрямку [12, с. 117].

Серед інших причин інфляції М. Фрідмен називає і політику дефіцитного бюджетного фінансування, і контроль за ставкою процента, і кредитну експансію, і заходи держави щодо соціального забезпечення за рахунок прогресивного оподаткування. Держава, яка має на меті сприяння ринковій стабілізації, на думку вченого, може скористатись лише одним інструментом впливу на економіку — грошовою емісією.

М. Фрідмен сформулював грошове правило збалансованої довгострокової монетарної політики держави, згідно з яким збільшення грошової маси має бути систематичним, стабільним і планованим процесом, незалежним від кон'юнктури та циклічних коливань. Дослідник запропонував визначати оптимальну кількість грошей в обігу. М. Фрідмен доводить, що між динамікою грошової маси і динамікою національного продукту існує стійкий кореляційний зв'язок, тому грошова емісія має бути орієнтованою на приріст ВВП. На думку вченого, регулювання ставки процента є використанням інфляційних процесів на користь держави для покриття її витрат, тому держава має контролювати пропозицію грошей, а не попит на них, і необхідність у регулюванні кредитної ставки зникне.

Основним завданням державного втручання в економіку, на думку Дж. Кейнса, є вирішення проблеми зростання ділової активності, а відтак, зниження рівня безробіття. М. Фрідмен робить висновок, що зайнятості, як і виробництву, притаманна циклічність, її природа криється в недостатній пропозиції грошової маси. Найкращим регулятором зайнятості є ринок. Учений наголошує, що резерв робочої сили забезпечує рівновагу, дозволяє швидко збільшувати зайнятість за умов погравлення виробництва, повніше використовувати виробничі ресурси, швидко нарощувати товарну пропозицію і запобігати значному зростанню заробітної плати. М. Фрідмен вважає економічно виправданим 4—5 % рівень безробіття, оскільки соціальне забезпечення такої кількості безробітних не становить проблеми для держави.

На думку М. Фрідмена, рівень заробітної плати взагалі не підлягає державному регулюванню, її розміри має встановлювати ринок залежно від кон'юнктури. Відтак необхідно скасувати закони про мінімальну заробітну

плату і заборонити профспілкам втручатися в процес її формування. Отже, заробітна плата також стане своєрідним стабілізатором ринкової рівноваги. Важливу причину інфляції М. Фрідмен убачає і в політиці дефіцитного бюджетного фінансування. Він звертається також до питання фіскальної політики, зазначаючи, що держава намагається вирішити проблеми, які сама і створює, за рахунок прогресивного оподаткування, перекладаючи їх на плечі високорентабельних підприємств, підриваючи основи економіки.

Водночас учений рекомендує утримуватись від неконтрольованої, спонтанної грошової емісії, яка також є джерелом покриття бюджетного дефіциту та чинником інфляції. На думку М. Фрідмена, функції держави не повинні обмежуватись «швидким реагуванням» з допомогою ставки процента та дотацій на прояви дестабілізації, оскільки дефіцитне фінансування й штучне стимулювання попиту розбалансовує фінансову систему. Стратегічною лінією має бути курс на скорочення державної участі в перерозподілі національного продукту. Основне завдання держави — не допускати коливань грошової маси, підтримувати стабільний темп її приросту.

Отже, основним фактором економічної рівноваги в суспільстві, за М. Фрідменом, є стабільна, контрольована динаміка пропозиції грошей. Цей фактор розглядається як основа внутрішньоекономічної політики. Дослідження національної економіки як ланцюга світової господарської системи М. Фрідмен здійснював з позиції визнання її «самонастроюваною» системою. Відомий вчений стверджував, що втручання держави у валютне середовище може спричинити дестабілізацію валютних відносин, вплив національної валюти з усіма похідними економічними наслідками. Валютна рівновага може забезпечуватись за рахунок сталої довгострокової кредитно-грошової політики.

Діяльність держави обмежується, по-перше, створенням умов для вільного функціонування ринку, а не для його регламентації; по-друге, забезпеченням безпеки громадян; по-третє, законодавчою функцією та контролем за дотриманням законодавства. М. Фрідмен визнає, що ринкове господарство має великий внутрішній потенціал «саморівноважування», саморегулювання. Коли в ринковому механізмі й виникають диспропорції, то тільки через надмірне зовнішнє втручання, тому втручання в економіку необхідно обмежити макроекономічною сферою, зокрема контролем за грошовим обігом. Кількість інструментів державного регулювання (так званих адміністративних методів впливу) необхідно скоротити, відмовившись від бюджетних засобів впливу на економіку, від спроб перерозподілу доходів, у тому числі через прогресивне оподаткування. Соціальна сфера також не мусить бути пріоритетним напрямом діяльності держави. М. Фрідмен захищає індивідуалізм і засуджує соціальний компроміс, колективне планування та інші форми сповзання до соціалізму.

Таким чином, монетаризм відкинув гасла соціальної справедливості, підтримки повної зайнятості як такі, що не можуть бути проблемою держави, оскільки їхня реалізація пов'язана з дестабілізацією економічних процесів. Натомість заходи щодо жорсткої грошової і стабільної фіскальної політики, підтримки бюджетної рівноваги та забезпечення законності і порядку

монетаризм визнав важливими умовами функціонування вільної ринкової економіки. На засадах монетаризму виникла низка нових доктрин і шкіл, що дотримуються ліберальних поглядів, розвивають їх та пристосовують до сучасних вимог. Монетаристська теоретична конструкція знайшла відображення в теоріях нового напрямку сучасної економічної думки — раціональних очікувань та економіки пропозиції.

Висновки

Отже, в країнах Заходу з ХХ ст. найбільшого поширення набули сучасна неокласична теорія, кейнсіанство, неолібералізм. Представники цих шкіл запропонували своє бачення регулювання державним і приватним секторами економіки. У сучасних західних академічних колах нову неокласику вважають домінуючим і перспективним напрямком, проте слід зазначити, що побудований на основі ідеї цінової рівноваги й теорії граничної корисності, на використанні принципу системного аналізу сучасний неокласицизм визнає необхідність впливу держави на окремі елементи економічної системи для того, щоб спричинити ланцюгову реакцію і забезпечити умови для дії ринкових сил. Посилаючись на те, що нові організаційні форми виробництва потребують нових підходів до проблеми саморегулювання, вчені вважають за необхідне досліджувати економічні явища з погляду можливого стимулювання і стабілізації економічних процесів, не перешкоджаючи дії ринкових сил.

Література

1. *Історія економічних учень* / За ред. Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко. — К.: КНЕУ, 2005. — 564 с.
2. *Околiтенко Н.* Парадокс Хайєка / Н. Околiтенко // Науковий світ. — 2003. — № 10. — С. 14—16.
3. *Хайек Фридрих А.* Частные деньги / Фридрих А. Хайек; Институт национальной модели экономики. — Тверь: ИНМЭ, 1996. — 230 с.
4. *Фещенко В.М.* Сучасні економічні теорії: навч. посіб. / В.М. Фещенко. — К.: КНЕУ, 2012. — 474 с.
5. *Ойкен В.* Основы национальной экономики / Вальтер Ойкен; под общ. ред. В.С. Автономовой. — М.: Экономика, 1996. — 352 с.
6. *Matthew S. Alter* Globalism as counter-hegemony postcolvation the podtmabliem prinse + in globalization. — Desember, 17, 2009. — P. 483—498.
7. *Довбенко М.В.* Сучасна економічна теорія (Економічна нобелелогія): навчальний посібник / М.В. Довбенко. — К.: Видавничий центр «Академія», 2005. — 336 с.
8. *Харкорт Дж.* Посткейнсианская мысль / Дж. Харкорт // Экономист. — 2005. — № 4. — С. 33—46.
9. *Маршалл А.* Принципи економічної науки: реферат підручника / Альфред Маршалл; референт-уклад. В.М. Фещенко. — К.: АДС «УМКЦентр», 2001. — 216 с.
10. *Мочерний С.В.* Історія економічних вчень (Сучасна економічна думка) / С.В. Мочерний, М.В. Довбенко. — Львів, 2005. — 488 с.
11. *Фещенко В.М.* Монетаризм як теорія грошей та інструмент економічного розвитку / В.М. Фещенко // Фінансовий ринок України. — 2009. — № 9. — С. 3—6.
12. *Чухно А.А.* Сучасні економічні теорії: підручник / А.А. Чухно, П.І. Юхименко, П.М. Леоненко; за ред. А.А. Чухна. — К.: Знання, 2007. — 514 с.

ПРОБЛЕМА РЕГУЛИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО И ЧАСТНОГО СЕКТОРОВ ЭКОНОМИКИ В СОВРЕМЕННЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ ТЕОРИЯХ

А.Е. Пилипенко

Национальный университет пищевых технологий

Проблема соотношения государственного и частного секторов в экономике беспокоит человечество с давних времен. Неoliberalизм и другие экономические теории осуществили теоретическую попытку объединения государственного регулирования экономики с принципами свободной конкуренции. Главной задачей сторонников neoliberalизма стала отработка программы мероприятий, которые позволили бы реально объединить рыночную стихию и государственный контроль за социально-экономическим развитием страны. Зарубежные экономисты исследовали общество как механическую сумму отдельных хозяйств, стремящихся к оптимальности в рыночных условиях. Современные ученые выделяют два «идеальных» типа экономики: свободный рынок и централизованно управляемая экономика.

Ключевые слова: neoliberalизм, соотношение, государственный сектор, частный сектор, рынок, экономические теории, экономическое развитие, концепции.